

traditional and non-traditional epistemologies or scientific optimism and epistemological scepticism. Actually, the researchers analyse not the "epistemological subject", but the structure of the knowledge. We rely on the ontological understanding of the situation, convincingly grounded by K. Popper. After all, in the era of quantum physics, the very existence of the so-called objective reality is questionable. The intellectual-logical elements of our spiritual activity, formed during the evolution as the specialization of only one hemisphere of the brain, in fact only obediently substantiate the irrational fractures of the other hemisphere.

It is worth breaking down the barriers that natural science has built between themselves and other ways of comprehension of knowledge and truth, which historically preceded the positive science.

The article attracts the attention of the scientific community to this problem.

Key words: *epistemology, objectivity, science, subjectivity, truth, verity.*

УДК101.1:316.7

С. В. Янковський

ФУНКЦІЯ КУЛЬТУРНОГО КАПІТАЛУ В СУСПІЛЬСТВАХ НЕСТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Соціально-філософський аналіз, представлений у даному дослідженні, виходить із визнання того факту, що культура здатна змінити суспільство із середини, оскільки саме культура забезпечує якісні перетворення соціальної реальності. І від постановки проблеми значущості культурного капіталу залежить вироблення демократичного проекту спільності, що не можливе без перетворення монополістичної культури вироблення, споживання та розподілу соціальних благ, утверджені радянським проектом соціальної інженерії, на державне управління сферою культури, що зорієнтоване на підтримку соціального розмаїття.

Ключові слова: *конструювання соціальної реальності, управління сферою культури, блага, духовна культура, валоризація довкілля, дискурси духовності.*

Змінити соціальну реальність, не змінивши бачення соціальної реальності не можливо. Однією з причин суспільно-політичної кризи сучасного українського суспільства є аксіологічне безвихіддя, до якого призводить наслідування радянського досвіду соціальної інженерії. Відповідно до нього культура є надбудовою системи перетворення оточуючого світу на середовище людського існування. Відтак, кожне суспільство має розглядатися як система виробництва, споживання та розподілу матеріальних і духовних благ. В такій перспективі людське існування перетворюється на еталон при плануванні процесів виробництва, споживання та розподілу матеріальних та духовних благ. Адже людські ресурси та людський капітал закладають основу всіх соціальних процесів, а соціальна реальність є способом організації їхнього використання. У цьому сенсі, культура постає формою духовного виробництва духовних благ, споживання та розподілу нематеріальних цінностей. Протиставлення духовних та матеріально-фізичного вимірів існування, масового та елітного (тобто добірного, кращого) споживання духовних благ, зорієнтованого на гармонізацію задоволення суспільних й індивідуальних потреб розподілу матеріальних і нематеріальних цінностей складають характерологічні риси аксіологічної безвиході

ресурсного бачення соціальної реальності.

Протилежним до такого бачення є визнання того, що культурний капітал позначає індивідуальну здатність здобувати освіту, обирати певний стиль життя, взаємодіяти, поважаючи гідність іншого, на основі принципів довіри. Впровадження поняття «культурний капітал» пов'язано з працями П. Бурдьє, Д. Тросбі. Якщо поняття «капітал» належить до економічних категорій, позначаючи обрахунок, розподіл матеріальних цінностей і соціальних благ, то поняття «культура» виражає якісну характеристику соціуму. В даній публікації представлено аналіз тих інтерпретацій культурного капіталу, які характеризують підходи вітчизняних науковців в області соціогуманітарного знання в сферах державного управління культурою та інтегральним розвитком громади, що відповідає особливостям діахронічної структури соціальної реальності. Завданням цієї розвідки було визначення особливостей впливу радянського досвіду конструювання соціальної реальності на нинішні практики символічного виробництва, а також диференціація культурного капіталу в системі соціальних цінностей.

Важливими, для розуміння методологічного виміру проблеми культурного капіталу, видаються напрацювання П. Мейєр-Біш (Patrice Meyer-Bisch), представлені за участю Г. Байю (Greta Balliu), в рамках семінару «Економіка культури», що відбувся у квітні 2015 р. в Університеті Фрібура (séminaire Economie de la culture II, Institut interdisciplinaire d'éthique et de droit de l'homme Université de Fribourg, avril 2015) [5].

Ідея переосмислення поняття «капітал», яку пропонує до обговорення вчена, дозволяє оцінити як ефективність, так і благодійність застосування поняття «культурний капітал» з позицій ідентичності, ціннісної, смислової значущості культурних благ у суспільстві знань, порівняти культурний капітал із іншими видами капіталу, соціальним, екологічним, людським, організаційним, з'ясувати переваги взаємного визнання та інтерактивної взаємодії в суспільстві, що розвивається на принципах «ціннісного взаємозв'язку» процвітання індивідів та спільнот [5].

Визначення поняття «культурний капітал» належить до новітніх тем наукових розвідок вітчизняних вчених. В працях Д. Локтіонової, М. Радзіцької, О. Копієвської, Р. Курильціва відображено значущість цього поняття для становлення соціальної теорії. Вітчизняні науковці зазначають, що теоретичний зміст поняття «культурний капітал» було націлено на «виявлення змісту та впливу капіталу на соціальні системи» [3, с. 51].

Д. Локтіонова та М. Радзіцька обстоюють точку зору, яка імпліцитно спирається на соціальну теорію П. Бурдьє, але має від останньої суттєву відмінність. Як і класик сучасної соціальної теорії вітчизняні дослідниці відзначають, що культурний капітал має індивідуальний характер, проте вони замість експлікації цього поняття в категоріях «габітусу», якими позначається відповідність соціальних здобутків та можливостей, тобто узгодженість стилю життя та положенню в соціальній ієрархії, пропонують розглядати культурний капітал в якості певної здатності окремої людини до реалізації власного культурного потенціалу [3, с. 53]. Пропонований дослідницями підхід відводить увагу в бік проблем соціалізації, а не соціальної рівності, які є ключовими у теоретичному підґрунті проблеми культурного капіталу, акцентується на навичках пристосування, адаптації особистості до певних вимог та універсальних правил суспільства.

Науковці підкреслюють, що становлення поняття культурного капіталу визначається опрацюванням проблеми його емпіричного вимірювання та регулярного моніторингу [3, с. 53]. Підкреслюючи, що відтворюваність культурного капіталу не підпадає під універсальні концептуальні схеми, дослідниці висловлюють переконання, що «сукупності» «ціннісних орієнтацій», «освітніх практик», «еміграційних настроїв

особистості» відображають процес відновлення культурного капіталу в соціумі [3, с. 53]. Поняття «сукупностей», до яких звертаються Д. Локтіонова та М. Радзіцька, належить до узагальнення статистичних показників соціологічних опитувань, які скоріше відображають ситуативну змінність суспільних уподобань та дозволяють поставити питання тривалості суспільних настроїв, вказуючи на проблеми ефективності практик стандартизації, уніфікації. Такий підхід скоріше легітимізує дискурси споживання культурних благ та цінностей, виступаючи своєрідним прикриттям нерівності їхнього розподілу в середині самого суспільства.

Виокремлення змістової сутності таких складових культурного капіталу, як людського та соціального капіталів, складає аналіз соціокультурної ситуації в Україні, який представила О. Копієвська [1]. З метою розкриття сутнісних компонентів культурного капіталу, а також взаємозалежності суб'єктів соціального буття, дослідниця зосереджує увагу на виявленні структури культурного капіталу. Провідна ідея, навколо якої розгорнуто дослідження, стосується оцінки ефективності принципів інституційно-організаційного розподілу фінансових ресурсів.

Ефективність використання культурного капіталу, на думку вченої, відображають норми фінансування, які вона визначає в контекстуальній парадигмі «масової / високої» культури. На цій основі вчена наводить низку питань [1, с. 17–18]: Хто у сфері культури потребує державної підтримки? Чи поширюються ринкові закони на високу культуру? Аналіз приводить до висновку, що наслідки політики у сфері культури становлять загрозу для сучасного українського суспільства.

Копієвська О. прогнозує «деградацію соціальності», якщо фінансування культури буде ігнорувати потреби високої культури, а також державна політика буде неефективно використовувати інституційно-організаційні принципи у сфері культури [1, с. 18–19]. Відтак, можна стверджувати, що вчена прагне переконати у тому, що культурний капітал є, так би мовити, «ключом» у забезпеченні стабільного стану суспільного розвитку, а від визначення теоретичних основ його осмислення як соціального феномену залежить і з'ясування стратегії державної політики у сфері культури.

Із висновками та прогнозами О. Копієвської можна погодитися, якщо б масова культура та комерціалізація становили явища одного порядку, а організаційний капітал належав до недиференційованої маси культурного капіталу. Зазначимо, що авторське бачення культурного капіталу верифікується низкою апіорних положень, на які, вочевидь, спирається аналіз вченої: обсяг культурного капіталу релевантний коштам фінансування сфери культури; потоки грошової маси у сфері культури спрямовуються державною політикою; держава здатна використовувати інституційно-організаційні фактори, у тому числі направляючи фінансування на підтримку мистецьких, творчих актів [1, с. 17–18]. В такий спосіб культурний капітал належить до позначення позаекономічних засобів регулювання однієї з сфер державної політики соціального будівництва.

В принципі основні положення, на які спирається аналіз соціокультурної ситуації О. Копієвської, відображають прагнення теоретиків та керівників сфери культури безпосередньо впливати на особливості бюджетної політики в Україні, визначаючи її пріоритети через низку оціночних тверджень щодо особливостей «високої» та «масової» культури. Крім того принципи розподілу державного бюджету України не дозволяють виокремити кошти, що спрямовані на відтворення організації культурної сфери, від фінансування сфери культури.

Гіпотетично такий підхід припускає, що культурний капітал може акумулюватися у «високому» мистецькому перформансі у вигляді «духовних» цінностей, а «масова»

культура є другорядним, в першу чергу, фінансовим ресурсом забезпечення існування «високої» культури. До того ж, висновок, до якого приходять О. Копієвська, що у сфері культури пріоритетом державної політики має бути матеріальне, фінансове, організаційне забезпечення життєдіяльності культурного середовища високої культури [1, с. 18], відображає ідеологію культурної сегрегації.

Розглядаючи проблему інтегрованого управління для досягнення цілей сталого територіального розвитку, авторське визначення культурного капіталу пропонує Р. Курильців [2]. Вчений звертається до визначення культурного капіталу в межах категорії блага, пропонуючи, серед різних типів капіталу й описання культурного капіталу.

Пропонована вченим дескрипція культурного капіталу наступна: «Культурний капітал концентрує досвід поколінь, їхні знання, уміння та навички. Культурний рівень громадян значною мірою визначає економічні досягнення суспільства, його соціально-політичну, ідеологічну, освітню і духовно-моральну структуру» [2, с. 12]. Надана автором характеристика культурного капіталу підкреслює його значущість в процесі відтворення соціальних відносин.

В певному ракурсі позиція Р. Курильціва аналогічна до представленої в напрацюваннях Д. Локтіонової та М. Радзіцької, але на відміну від них Р. Курильців позначає капітал не в психологічній термінології «здібностей», а в межах дискурсу «комптенцій».

Дослідник визначає: «Культурний капітал – це мовна і культурна компетенція людини, багатство у формі знання або ідей, які характеризують установлений соціальний порядок, що існує в суспільстві» [2, с. 12]. Культурний капітал є одним із типів капіталу, разом із природним, земельним, людським, інтелектуальним, майновим, фінансовим, соціальним, культурним, політичним, що становить сукупне поняття капіталу [2, с. 12]. Висновку, до якого приходять науковець, на наш погляд артикулюється наступним припущенням: інвестування у культурний капітал належать до вкрай важливих факторів ефективного та інтегрованого управління сукупним капіталом, що збільшує сумарні блага на місцевому рівні територіального розвитку. Фактично дослідникові вдалось завуалювати ідею, що благополуччя та добробут громади залежить від її членів, стан благополуччя та динаміка добробуту громади корелюють із культурним капіталом її членів, а, тому, слід зробити висновок, що бідні громади є такими в міру некомпетентності членів громади.

Отже, вітчизняні науковці використовують поняття культурного капіталу в наступних контекстах:

Культурний капітал позначає сумарне благо в сфері культури (знання, ідеї, традиції, суспільні організації, інститути управління освіти).

Визначальним фактором руху культурного капіталу є розподіл фінансових ресурсів на національному та місцевому рівні, разом із тим, спираючись на опозицію «високої» та «масової» культури у вирішенні проблем виробництва нематеріальних цінностей, вітчизняні науковці схильні підтримувати риторику споживання духовних цінностей та благ.

Ефективне використання надбань духовної культури залежить від розподілу фінансових ресурсів, залучених у сферу культури інвестицій, а також практик управління культурою.

Об'єктивна значущість культурного капіталу відображає акумуляцію благ духовної культури та цінностей, виховання компетенцій, що визначають всебічну соціалізацію особистості до норм і порядків, які, відзначимо, відображають перевагу панівної соціальної групи в суспільстві.

Ідея, що виноситься на обговорення в цій розвідці, враховує фактор диференціації культурного капіталу в процесі нематеріального виробництва, його монополізації засобами управління рухом фінансового капіталу та перерозподілу культурного капіталу між соціальними групами, до яких відносяться митці, творчі особистості, духовні авторитети, провидці, екстрасенси, маги, пророки, тобто представники нематеріальної сфери суспільного виробництва. Функція епістемологічного поля полягає у виробленні теорій вироблення, акумуляції, розподілу духовних цінностей, основним завданням яких є легітимація соціальних практик перерозподілу культурного капіталу в соціальному полі.

Культурний капітал є способом валоризації соціальної реальності через переоцінку ставлення до довкілля, в екологічному сенсі формування нової екологічної культури, через обґрунтування антропологічної точки зору, у сенсі визнання принципу розмаїття як найбільшої цінності соціокультурного світу, через переосмислення досвіду минулих поколінь у сенсі відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Звертаючись до теоретичних вимірів проблеми диференціації культурного капіталу, постійно слід мати на увазі, що глибинний сенс функції культурного капіталу неоднозначний. Культурний капітал, сприяючи якісним перетворенням суспільства із середини, здатен обслуговувати ідеології примусу; визначення його специфічної ролі залежить не від руху капіталу як такого в універсумі людської взаємодії, а від здатності науковців обмежити власні домагання у сфері пізнання соціальної реальності та уміння поважати розмаїття думок, поглядів, точок зору.

Культурний капітал здатен валоризувати довкілля через впровадження стратегій екологічної освіти, екологічної свідомості, а також підтримку традиції екологічного споживання, здорової їжі, чистої води, повітря. Валоризація довкілля десакралізує «звалища» та «відходи», роз'яснюючи значення технологій поновлення ресурсів та переробки відходів, впровадження яких здатне принести міській громаді не менше зиску, ніж озеленіння та суботники по прибиранню території. Ідеологія подібних соціальних акцій із покращення зеленої зони є символічною формою пристосування індивіда до забрудненого середовища.

Екологічна культура являє собою якісно інше ставлення до довкілля, вона відкриває індивіду уміння поважати та цінувати природне розмаїття. Довкілля відображає потенціал соціальної системи, тобто бідність та забрудненість є взаємно зв'язаними речами. В таких умовах значущість культурного капіталу зумовлюється його здатністю, перетворивши «відходи» на «скарби», відтворити цінність довкілля у символічному полі спільноти.

Антропологічний аспект культурного капіталу має враховувати його відмінність від людського капіталу. В сучасному українському суспільстві символічні ресурси сконцентровані релігійними організаціями, що відображається у зростанні ваги дискурсів «духовності». У свою чергу функція культурного капіталу полягає у розкритті потенціалу розмаїття соціальної реальності, творчої ініціативи та креативності, що неможливо без додержання фундаментальних принципів свободи совісті, тоді як зростання ваги дискурсів «духовності» означає перетворення культурних потреб індивіда на своєрідне «родовище» символічних ресурсів.

Визначаючи бюджетне фінансування культури, влада перетворює символічні ресурси на організаційний капітал. В контексті державного управління та самоврядування стратегія розвитку сфери культури наслідують ціннісні настанови радянської політики, передбачаючи концентрацію фінансових та організаційних ресурсів на виробництві духовних благ, а також акцентується на регуляції їхнього розподілу та споживання.

Від радянської політики успадковане сприйняття сфери культури як додатку до базової економічної системи суспільних відносин.

Радянське суспільство було засновано на нераціональному використанні економічного капіталу, а радянська культура виробництва та споживання благ була націлена на незворотне використання людських, фінансових, природних, символічних ресурсів.

Від радянського досвіду соціального будівництва праця і творчість трактуються як залежні одна від іншої форми людської діяльності. І у такій перспективі ні людський, ні культурний капітал не набувають самостійного значення, а економічний капітал, виміром якого є грошова маса, набирає в соціальному уявленні провіденціального значення. Культурний капітал не мав та, на жаль, не має самостійного значення в Україні, не тільки тому, що він розглядається через призму розподілу фінансових ресурсів, а й тому що фінансування за рахунок державного та місцевого бюджетів в сфері культури на операційні витрати та підтримку управління сферою культури. Слід пам'ятати, що суспільство із середини змінює культура, оскільки культура здатна забезпечити якісні перетворення. Відтак, якщо поставити проблему значущості культурного капіталу, то, на наш погляд, вироблення демократичного проекту спільності не можливе без перетворення монополістичної культури споживання та розподілу соціальних благ, яка утвердилась в Україні від радянського проекту спільноти, на культуру підтримки та заохочення соціального розмаїття.

Нинішні фахові оцінки, коментарі, дискурси політиків та нетривіальна риторика митців свідчать, що культурна сегрегація за ознакою ціннісних уподобань та легітимація нерівності у сфері культури належить до негативних наслідки обмеження соціального розмаїття.

Отже, в умовах суспільно-політичної кризи, навпаки, потреба у розширенні простору взаємної поваги та довіри є вирішальним способом вирішення нагальних проблем соціальної взаємодії заради взаєморозуміння. На нашу думку, інтерпретація культурного капіталу має враховувати пріоритетні напрямки конструювання соціальної реальності:

Культурний капітал є інвестицією в майбутнє, в дітей.

Культурний капітал є гарантією гідної праці для всіх.

Культурний капітал приносить максимальну користь кожному, і теперішнім і майбутнім поколінням.

Це потребує переоцінки розуміння часу, традицій, звичок, не тільки повсякденних, а й інтелектуальних.

Список використаної літератури

1. Копієвська О. Р. Культурний капітал як компонента сучасної держави / О. Р. Копієвська // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2016. – № 1. – С. 17–21 ; Kopyievska O. R. Kulturnyi kapital yak komponenta suchasnoi derzhavy / O. R. Kopyievska // Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – 2016. – № 1. – S. 17–21

2. Курильців Р. Інтегроване управління сукупним капіталом землекористування як основа сталого територіального розвитку / Р. Курильців // Землевпорядний вісник. – 2014. – № 1. – С. 11–14 ; Kuryltsiv R. Intehrovane upravlinnia suкупnym kapitalom zemlekorystuvannia yak osnova staloho terytorialnoho rozvytku / R. Kuryltsiv // Zemlevporiadnyi visnyk. – 2014. – № 1. – S. 11–14.

3. Локтіонова Д. Основні підходи до визначення поняття «культурний капітал» у сучасному науковому дискурсі / Д. Локтіонова, М. Радзіцька // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-

Могилянська академія»]. Серія : Соціологія. –2014. – Т. 234, Вип. 222. – С. 51–54 ; Loktionova D. Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia «kulturnyi kapital» u suchasnomu naukovomu dyskursi / D. Loktionova, M. Radzitska // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Seriiia : Sotsiologiia. –2014. – Т. 234, Vyp. 222. – S. 51–54.

4. Blanc M. Espace, inégalité et transaction social. Les inégalités ne se dissolvent pas dans la mixité social [Electronic resource] / M. Blanc // SociologieS. Penser les inégalités. Débats. – Mode of access : <https://sociologies.revues.org/3832>

5. Meyer-Bisch P. Le capital culturel:une notion peu développée en économie / P. Meyer-Bisch, G. Balliu. – Fribourg : Université deFribourg, 2015. – 35 p. – (Documents de travail de l'IEDH No°22. Série : Economie et droits humains).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2017

S. Yankovskij

THE FUNCTION OF CULTURAL CAPITAL IN SOCIETIES WITH UNSTABLE DEVELOPMENT

It's not possible to change the social reality without changing the vision of social reality. One of the reasons of the socio-political crisis of modern Ukrainian society is the axiological outburst, which comes from the "heritage" of the Soviet experience of social engineering. According to it, culture is a superstructure of the system of transformation of the surrounding world into an environment of human existence. Therefore, every society should be considered as a system of production, consumption and distribution of material and spiritual goods. In such a perspective, human existence turns into a standard in the planning of processes of production, consumption and distribution of material and spiritual goods. In such a perspective, human existence turns into a standard while planning the processes of production, consumption and distribution of material and spiritual goods. After all, human resources and human capital lay the foundation of all social processes, and social reality is a way of organizing their use. In this sense, culture appears to be a form of spiritual production of spiritual goods, consumption and distribution of immaterial values. The opposition of the spiritual and material-physical dimensions of the existence, of mass and elite (i.e., selective, better) consumption of spiritual goods, oriented to harmonize the satisfaction of the social and individual needs of the distribution of material and immaterial values, constitute the characteristic features of the axial deficiency of the resource vision of social reality.

The cultural capital hasn't had and, unfortunately, it has no independent significance in Ukraine, not only because it is viewed through the prism of the distribution of financial resources, but also because funding from the state and local budgets in the cultural sphere for expenses and support for the management of the cultural sphere is not sufficient. It should be remembered that culture changes the society from inside, because culture can provide qualitative transformations. Therefore, if we raise the issue of the importance of cultural capital, then, in our opinion, the development of a democratic project of a community is impossible without transforming the monopolistic culture of consumption and distribution of social goods, which has been established in Ukraine from the Soviet community project, into culture of support and promotion of social diversity.

Key words: *construction of social reality, discourses of spirituality, goods, management of the sphere of culture, spiritual culture, valorisation of the environment.*